

**Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Szerves Kémia és Technológia Tanszék**

Ph. D. értekezés tézisei

Nagy Henrietta Judit

**ÚJ SZÍNEZÉSI FOLYAMATOK, KOMPLEXKÉPZŐK ÉS
SZEREPÜK EGYES SZÍNEZÉKEK FOTOINICIÁLT
ÁTALAKULÁSÁBAN**

Témavezető: Dr. Víg András

Budapest

2008.

1. Bevezetés

A vegyiparban, illetve a textiliparban a felhasznált alap- és vegyi anyagok *életciklus-elemzése* fontos környezetvédelmi követelmény. Ezen a területen a textilipari színezékek szerepe különösen jelentős.

Munkám célja a színezék életciklusában az egyedek számának csökkentése, a reaktív színezékek megkötődési hányadának növelése, a színezőfürdőben visszamaradt színezék elszíntelenítése, illetve kivonása, valamint a kész textiltermék használati időtartamának növelése.

Ennek érdekében – a sok különböző szerkezetű szerves színezék közül – a környezetet legkevésbé terhelő trikromatikus színezésre alkalmas egyedeket kell kiválasztani és alkalmazni. A szennyvízkezelés megtervezésének előfeltétele a színezéktartalmának pontos ismerete. A színes szennyvíz kezelésének két kiemelt módszere a fotokémiai színtelenítés, illetve a színezék elkülönítése. A közismert nanoszűrés mellett a komplexbe vitt színezék-eltávolítás is aktuálissá vált.

Munkám során – a kitűzött célok teljesítése érdekében – a következő területekkel foglalkoztam:

- Optimáltam (ANOVA analízis) a reaktív színezéskor a megkötött, illetve a színező fürdőben visszamaradt reaktív színezékhányad meghatározási módszereket.
- Heterobifunkciós reaktív azoszínezéskor – a megkötött színezékhányad növelése érdekében – meghatároztam az alkalmazott elektrolit kationjának, illetve anionjának relatív hatékonyságát.
- Trikromatikus reaktív színezés megvalósítása pamutszöveten a 2005-ös tavaszi/nyári divatszínek elérésére.

- Diszperziós-, savas-, illetve reaktív színezékek és komplexképzők kölcsönhatásának részletes elemzése, különös tekintettel a festődei szennyvizek színezéktartalmának eltávolítására.
- A ruházati textíliák használati élettartamában döntő szerepű fényállóság függése a környező atmoszféra összetételétől, különös tekintettel a levegőre és annak távollétére, valamint az oxigénre, nitrogénre és a vízgőzre, továbbá az izzadság befolyására a vizsgált folyamatokban.
- A metilnarancs és három heterobifunkciós reaktív azoszínezék, illetve ciklodextrines, valamint koronaéteres komplexeik fotobomlási kinetikájának alakulása vizes, illetve kloroformos oldatban.

2. Kísérleti eszközök és módszerek

A színezéshez MATHIS Labomat BFA-12-es, valamint LINITEST Hanau és MultiDye laboratóriumi színezőberendezéseket használtam.

A színes oldatok fényelnyelését HP UV-VIS 8452A diódasoros spektrofotométerrel határoztam meg.

A színezett minták színjellemezőinek meghatározására DATACOLOR MICROFLASH 200 reflexiós spektrofotométert használtam. Alkalmazott szoftverek: Datamach 3.0 és Datamaster 2.3.1.

A megkötött színezékhányad meghatározási módszereinek matematikai statisztikai értékelését STATISTICA 7.0 programcsomag segítségével végeztem el.

A komplexképződést igazoló cirkuláris dikroizmus spektrumok JASCO-810 CD-ORD Spectropolarimeter-en készültek.

Az diszperziós színezék-ciklodextrin komplexek oldékonysági izotermáinak felvételéhez speciális laboratóriumi készüléket használtam.

A színezék-ciklodextrin komplexek liofilizálását VirFis Sentry 12525 készüléken végeztem.

A színezékek ciklodextrin, koronaéter, valamint cucurbituril komplexeiről a $^1\text{H-NMR}$ spektrumok BRUKER DRX 500-as, valamint VARIAN Inova 500-as készüléken készültek. Kis anyagmennyiségek mérését tette lehetővé a Varian készülékhez csatlakozó cryogenic probe eszköz.

A színezék komplexek oldatainak tömegspektrometriás méréseit Perkin Elmer ESI-MS készüléken, valamint Varin MAT 312 FAB-MS készüléken végezték.

A színezék-ciklodextrin liofilizált komplexeiről az IR és RAMAN spektrumokat Kaiser IR Spectrometer-en és FT-RAMAN készüléken vették fel, valamint a metilnarancs-cucurbituril komplexeiről BRUKER Tensor-37 IR spektrométeren további IR spektrumokat készítettek.

A színezett mintákat Xenotest 150 berendezésben sugároztam be.

Kis mennyiségű színezékoldatok (kb. 5 ml) besugárzását nagynyomású higanygőzlámpával optikai padon, míg nagyobb mennyiségű oldatokét (>50 ml) fotokémiai reaktorban végeztem.

A vizsgált oldatok oldott oxigén-tartalmát nitrogéngáz átbuborékolatással űztem ki.

3. Új tudományos eredmények

1. Összehasonlítottam két heterobifunkciós reaktív azoszínezék (B' és C') megkötődött hányadának meghatározására szolgáló módszerek pontosságát ANOVA eljárással pamutszöveten.

Megállapítottam, hogy mindkét színezék esetén a legpontosabb az indirekt I. módszer, ezt követi az indirekt II. módszer, míg közel egy nagyságrenddel gyengébb a direkt módszer [9, 23].

2. Megállapítottam, hogy hat vizsgált elektrolit (NaCl, Na₂SO₄, KCl, K₂SO₄, MgCl₂ és MgSO₄) közül két kiválasztott heterobifunkciós reaktív azoszínezék kapcsolódását pamutcellulózhoz leginkább a káliumszulfát segítette [1, 11, 12, 16, 18].
3. Igazoltam, hogy a kiválasztott divatszínezék reprodukálhatók trikromatikus, heterobifunkciós reaktív azoszínezéssel pamutszöveten [2, 3, 4, 5, 21, 22].
4. Egy savas azo-, három – kromofor csoportjában különböző – diszperziós színezék szubsztituált β-ciklodextrines, illetve 18-korona-6 koronaéteres komplexeinek képződését igazoltam.
Összefüggést állapítottam meg a diszperziós színezék – véletlenszerűen – metilezett-β-ciklodextrin komplexeinek komplexstabilitási állandója és a komplexek színező képessége között [6, 7, 13, 14, 15, 17].
5. Új módszert dolgoztam ki kukurbit[6]uril, illetve kukurbit[8]uril szelektív előállítására. Meghatároztam komplexáló kapacitásukat 7 különböző színezékekkel elektrolitok jelenlétében is [10, 24].
6. Poláris (víz), illetve apoláris (kloroform) folyadék fázisban 4 különböző azoszínezék fotobomlásának dominánsan gyökös mechanizmusát igazoltam adalékok (alkoholok, ciklodextrinek, koronaéterek, valamint mesterséges izzadtság komponensek) jelenlétében, továbbá szilárd fázisban (pamutszöveten) különböző atmoszférákban [7, 8, 14, 17, 19, 20].

4. Az eredmények gyakorlati alkalmazási lehetőségei

- Reaktív színezéskor a megkötött színzékhányad pontos meghatározása.
- Textilszínezési technológiák optimalítása a fajlagos színezék felhasználás csökkentésére. Heterobifunkciós reaktív azoszínezékek alkalmazása trikromatikus színezési eljárásokban speciális kolorisztikai igények megvalósítása, pl. divatszínre reprodukálására.
- Textilkikészítő-ipari szennyvíztisztítás inklúziós komplexképzőkkel.
- A színezékek fotokémiai átalakulási sebességének igény szerinti szabályozása. Textilipari szennyvizek fotokémiai elszíntelenítése a színezékek fotobomlási sebességének gyorsításával. Textíliák fényállóságának növelése a színezék–szál kapcsolatban lévő színezék fotobomlási sebességének csökkentésével.

5. Az értekezéshez kapcsolódó publikációk

5.1. Közlemények

5.1.1. Magyar nyelvű közlemények

1. Nagy H. J., Rusznák I., Sallay P., Víg A.: Elektrolitok hatása a heterobifunkciós reaktív azoszínezékek szorpciójára és kapcsolódására pamutszöveten *Magyar Textiltechnika* **56** (2003) 97-101.
2. Rusznyák O., Nagy H. J., Jantai T-né., Sallay P., Rusznák I., Víg, A.: A rejtélyes türkiz (Divatszínre előállítás trikromatikus színezéssel) I rész *Magyar Textiltechnika* **57** (2004) 101-103.
3. Rusznyák O., Nagy H. J., Jantai T-né., Sallay P., Rusznák I., Víg A.: A rejtélyes türkiz (Divatszínre előállítás trikromatikus színezéssel) II rész *Magyar Textiltechnika* **57** (2004) 121-123.
4. Rusznyák O., Nagy, H. J., Rusznák I., Sallay P., Víg, A.: Pamutcellulóz trikromatikus színezése heterobifunkciós, reaktív színezékekkel I. rész *Magyar Textiltechnika* **58** (2005) 156-157.
5. Rusznyák O., Nagy, H. J., Rusznák I., Sallay P., Víg, A.: Pamutcellulóz trikromatikus színezése heterobifunkciós, reaktív színezékekkel II. rész *Magyar Textiltechnika* **59** (2006) 12-13.
6. Nagy H. J., Rusznák I., Sallay P., Víg A.: Poliészter színezése komplexált diszperziós színezékekkel *Magyar Textiltechnika* **60** (2007) 143-144.
7. Nagy H. J., Rusznák I., Sallay P., Víg A.: Metilnarancs komplexálás és a komplexek fotokémiája *Magyar Kémikusok Lapja* **63**(4) (2008) 106-111.

5.1.2. Idegen nyelvű közlemények

8. A. Víg, K. Sirbiladze, H. J. Nagy, P. Aranyosi, I. Rusznák, P. Sallay: The light stability of azo dyes and dyeings V.-The impact of the atmosphere on the light stability of dyeings with heterobifunctional reactive azo dyes *Dyes and Pigments* **72** (2007) 16-22.
9. H. J. Nagy, A. Kuvik, I. Rusznák, P. Sallay, Á. Drégelyi Kiss, S. Kemény, K. Sirbiladze, A. Víg: Reliability Studies in the Determination of Quantitative Covalent Fixation of Reactive Dyes on Cellulose *Periodica Polytechnica* (2008) (Elfogadva.)
10. H. J. Nagy, P. Sallay, M. L. Varga, I. Rusznák, P. Bakó, A. Víg: Removal of dyes from industrial wastewater by cucurbiturils *Textile Research Journal* (2008) (Elfogadva.)

5.2. Előadások

5.2.1. Teljes szövegben publikált előadások

11. Nagy H. J., Rusznák I., Farkas L., Sallay P., Víg A.: Elektrolitok hatása a reaktív azoszínezések részfolyamataira
XXIX. Kolorisztikai Szimpózium, Eger (2003)
12. Nagy H. J., Rusznák I., Sallay P., Víg A.: The role of quality and concentration of electrolytes in establishing environmental-friendly reactive dyeing (low salt (LS), high fixation (HF))
IV. Nemzetközi Textilvegyész és Kolorista Szakember-Találkozó, Budapest (2003)
13. Nagy H. J., Rusznák I., Víg A., Sallay P.: Poliészter színezése ciklodextrin-diszperziós színezék inklúziós komplexekkel
XXX. Jubileumi Kolorisztikai Szimpózium, Eger (2005)
14. Nagy H. J., Rusznák I., Sallay P., Víg A.: Metilnarancs komplexálás és a komplexek fotokémiája
XXXI. Kolorisztikai Szimpózium, Eger (2007)

5.2.2. Kivonatossan publikált előadások

15. Nagy, H. J.: Poliészter színezése diszperziós színezék-ciklodextrin inklúziós komplexekkel
BME Vegyészmérnöki Kar 2. Doktoráns konferenciája (2004)

5.2.3. Nem publikált előadások

16. Nagy H. J.: Elektrolitok hatása a heterobifunkciós reaktív azoszínezékek szorpciójára pamutszöveten
MTA Természetes Polimerek Munkabizottságának Ülése, Sopron (2002)
17. Nagy H. J., Rusznák I., Sallay P., Víg A.: Részletek a színezékek komplexeiről és egyikük fotokémiájáról
MTA Természetes Polimerek Munkabizottságának Ülése, Budapest (2006)

5.3. További proceeding-ek

18. Víg A., Nagy H., Sallay P., Farkas L., Sirbiladze K., Hernádi S., Rusznák I.: The impact of the electrokinetic-potential at the cellulosics fabric surface on the reproducibility of reactive dyeing
CD of IFATCC XIX.Congress, Paris (2002)
19. Víg A., Sirbiladze K., Nagy H. J., Aranyosi P., Rusznák I., Sallay P.: Az atmoszféra összetevőinek hatása a heterobifunkciós reaktív színezések fényállóságára
XXIX. Kolorisztikai Szimpózium, Eger (2003)

20. A. Víg, P. Pataki, K. Sirbiladze, H. J. Nagy, P. Aranyosi, I. Rusznák, P. Sallay: Impact of environmental factors on lightfastness of reactive azo dyes
TEXCHEM lektorált előadás szöveg, Dvore Králové (2003)
21. Rusznyák O., Nagy H. J., Rusznák I., Sallay P., Víg A.: Heterobifunkciós reaktív színezékek trikromatikus megkötődése pamutcellulózon
XXX. Jubileumi Kolorisztikai Szimpózium, Eger (2005)
22. Rusznyák O., Nagy H. J., Rusznák, I., Sallay, P., Víg, A.: Divatszínék trikromatikus előállítása reaktív színezékekkel
Nemzetközi Textilvegyész és Kolorista Szakember Találkozó, Budapest (2005)
23. Nagy H. J., Kuvik A., Drégelyi Kiss Á., Kemény S., Rusznák I. Sallay P. Víg A.: Cellulózon rögzített reaktív színezékmennyiség megkötődését meghatározó vizsgálati módszerek összehasonlító megbízhatósági elemzése
XXXI. Kolorisztikai Szimpózium, Eger (2007)
24. A. Víg, P. Sallay, H. J. Nagy, M. L. Varga, I. Rusznák: The role of the difference in the internal cavity of cucurbituril rings in complexation of acid, reactive and disperse dyes respectively
21th IFATCC Congress
CD of IFATCC XXI. Congress, Barcelona, (2008)

6. Az értekezéshez nem kapcsolódó publikáció

1. A. Víg, H. J. Nagy, P. Sallay, I. Rusznák: The mechanism of production and alkali-sensitivity of glucuronic acid-glucose copolymer fibres, yarns and fabrics of cellulosic origin useful in human surgery
Cellulose Chemistry and Technology **40** (2006) 353-358.